

วาทกรรมความเป็นอื่นของภิกษุณีไทยในสังคมไทย

Discourse The Otherness of Thai Bhikkhuni Thai society

ศศิภา แก้วหนู

10.14456/jrgbsrangsit.2017.5

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาให้เห็นถึงการก่อรูป การเบียดขับ และการปิดกั้น และเพื่อศึกษาถึงภาคปฏิบัติกรของวาทกรรมในการสร้างความเป็นอื่นให้กับบทบาทของภิกษุณี การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการวิพากษ์ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 38 ท่าน แบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลในประเทศจำนวน 34 ท่าน และผู้ให้ข้อมูลจากประเทศศรีลังกาจำนวน 4 ท่าน ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยการสังเคราะห์ประเด็นและรวบรวมออกมาเพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า การก่อรูปของภิกษุณีนั้นมีขึ้นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลเพราะเป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ที่ตามแนวทางของพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา แต่ในประเทศไทยนั้นสถานะของภิกษุณีไทยมีการถูกเบียดขับ มีการถูกปิดกั้น มีการถูกกระทำให้เป็นอื่นด้วยวาทกรรมต่างๆ ทั้งในรูปของแนวคิดชายเป็นใหญ่ พิธีกรรมและในรูปแบบของการใช้อำนาจของมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่กำหนดความเป็นอื่นของภิกษุณีไทย ด้วยการออกกฎระเบียบ การห้ามบวชภิกษุณีในประเทศไทย

ข้อเสนอแนะที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในการศึกษานี้ คือ ต้องการขจัดความเป็นอื่นของภิกษุณี โดยการรับรองสถานะภิกษุณีเทียบเท่ากับภิกษุสงฆ์เพราะเป็นหนึ่งในพุทธบริษัทที่เช่นกัน โดยให้มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแก้ไขกฎระเบียบอนุญาตให้มีการบวชภิกษุณีได้เช่นเดียวกับการบวชภิกษุสงฆ์โดยการตั้งกฎระเบียบครุธรรม 8 เพื่อเป็นการคัดกรองผู้ที่จะมาบวชเป็นภิกษุณี ในการกระทำดังกล่าวนี้จะทำให้สถานะของภิกษุณีได้รับการรับรองว่าเป็นนักบวชเช่นเดียวกับภิกษุสงฆ์และเป็นการแสดงถึงการยอมรับในสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีของมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ อีกทั้งยังเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับหลักธรรมความต้องการของพระพุทธเจ้าในการให้มี พุทธบริษัททั้งสี่ในการเผยแผ่และทำนุบำรุงศาสนาพุทธให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

คำสำคัญ: วาทกรรม, ภิกษุณีไทย

Abstract

Discourse of The Otherness of Thai Bhikkuni in Thai Society had objectives to study the creation of a form of crowding and blocking, and to study the practices of discourse to create the otherness to the role of Bhikkuni. This research is a qualitative research by criticism method. The key informants were 38 persons who were 34 persons locally and 4 persons from Sri Lanka, data were collected and analyzed by synthesizing according to research purposes.

The findings indicated that the formation of Bhikkuni held up since the Lord Buddha era as one of the Buddhist four companies under the guidance of the Lord Buddha in the dissemination and preservation of Buddhism. But in the presence of Bhikkuni in Thailand have been crowded, blocked subjected to various discourse. The concept of male dominance and patriarchy in the form of using the power of Maha Thera Association and the Office of National Buddhism to provide the otherness to Bhikkuni is to issue regulations banning the ordination of Bhikkuni in Thailand.

Recommendations to the research presented in this study is to eliminate the otherness of Thai Bhikkuni by certification that Bhikkuni are comparable to monk as one of the Buddhist four companies as well by the Maha Thera Association and the Office of National Buddhism. They must edit rules allowing for the ordination as Bhikkuni by setting fair rules Kurudhamma 8 to vet the people who will be ordained as a Bhikkuni. In doing so, this will make the state of the Bhikkuni certify as a monk and priest, as well as a demonstration of the recognition of human rights and women's rights Maha Thera Association and the Office of National Buddhism as well. The action is in line with the principles of the Buddha there. Buddhists and four companies in the dissemination and preservation of Buddhism to progress further.

Key words: Discourse, Thai Bhikkuni

บวชภิกษุณีอย่างเคร่งครัด (อ้างถึงในสมชาย สุรชาติ, 2557) ข้อความว่า “ขอทำความเข้าใจแก่สาธารณชนว่า การบวชสามเณรีและภิกษุณีในคณะสงฆ์ สายเถรวาทในปัจจุบันนี้ ไม่อาจทำได้และคณะสงฆ์ไม่อาจรับรองการบวช ดังกล่าว”

สังคมไทยยอมรับการมีแม่ชี ในฐานะผู้หญิงถือศีลและปฏิบัติธรรม แต่ไม่ยอมรับการมีตัวตนของภิกษุณี และต้องใช้เวลานานอีกนาน สำหรับสังคมไทยที่ภิกษุณีจะได้ห้อยrakลงมาถึงแม้ว่าจะมีผู้หญิงจำนวนมากและเพิ่มขึ้นทุกปีที่มีความประสงค์ จะบวชเป็นภิกษุณี แต่ยังมี การต่อต้านอย่างกว้างขวางในสังคมไทย เพราะแม่แต่แม่ชีเองก็ไม่มี ความประสงค์จะบวชเป็นภิกษุณี เพราะว่าภิกษุณีไม่มีในระบอบของพุทธศาสนาเถรวาท และการถือศีลเป็นแม่ชี ก็เพียงพอแล้ว ซึ่งเป็นสถานการณ์คล้ายคลึงกับภิกษุณีในประเทศทิเบต ภิกษุณีของทิเบต นั้น ไม่ได้รับการเข้าถึงการบวชเต็มรูปแบบ ซึ่งการไม่ได้เข้าถึงการบวชเต็มรูปแบบ นั้น ทำให้กลายเป็นข้อขัดแย้งและกลายมาเป็นประเด็นเกี่ยวกับเพศสภาพในสังคมชาวพุทธสากล ในขณะที่การบวชเต็มรูปแบบสำหรับภิกษุและภิกษุณี ได้มีการปฏิบัติโดยพระพุทธรเจ้า และได้มีการส่งต่อไปยังประเทศต่างๆ ที่รับศาสนาพุทธเข้าไป ซึ่งเหตุผลยังไม่เป็นการแน่ชัด ว่าทำไมภิกษุณี ถึงไม่ถูกนำเข้ามาในทิเบต ในวัฒนธรรมของทิเบตในขณะที่ภิกษุสามารถบวชได้เต็มรูปแบบ แม่ชียังต้องเป็นแม่ชีตลอดชีวิต ซึ่ง ประเด็นนี้ เป็นการจำกัดสถานะของแม่ชีในแง่วัฒนธรรมศาสนา โอกาสในการศึกษาและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ จึงไม่เป็นการประหลาดใจเลย ที่ชาวตะวันตก และชาวพุทธศาสนาต่างประเทศ คิดว่าการที่ไม่มีภิกษุณี บวชภิกษุณี นั้น เป็นการไม่ยุติธรรมต่อผู้หญิง และมีการเรียกร้องให้มีการปรับปรุงกฎระเบียบข้อนี้ใหม่ (Hannah, 2010) เมื่อพิจารณาถึง พุทธศาสนาในเวทีนานาชาติ กลับปรากฏว่า มีภิกษุณีของพุทธศาสนาในหลายประเทศ เช่น ศรีลังกา ซึ่งมีภิกษุณีพุทธศาสนานิกายเถรวาทอยู่จำนวนหนึ่งซึ่งภิกษุณีของทิเบตได้ไปบวชเป็นภิกษุณี (Hannah, 2010) ได้หัวน ฮองกง เกาหลี เป็นต้น โดยเฉพาะที่ได้หัวนซึ่งมีผู้หญิงจำนวนมากต้องการบวชและได้บวชเป็นภิกษุณี ปัจจุบันสัดส่วนระหว่างภิกษุณีและภิกษุในได้หัวนน้อยอยู่ 5 ต่อ 1 ภิกษุณีจึงมีบทบาทสำคัญในองค์กรทางพุทธศาสนา การศึกษาของภิกษุณีที่ได้หัวนนับว่าประทับใจ เพราะมากกว่า 80% มีการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะภิกษุณีที่อายุน้อย และมีภิกษุณีที่จบการศึกษาระดับปริญญาเอกเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่จากสถาบันประเทศตะวันตก (Cai, 1998) คาไลลามะได้มาที่ ได้หัวน 2 ครั้ง เพื่อมาสังเกต “ปรากฏการณ์ภิกษุณี” เพื่อจะประเมินความเป็นไปได้ในการก่อตั้งภิกษุณีในทิเบต

จากกรณีดังกล่าวปรากฏว่าทศวรรษที่มีการตีความแตกต่างกันไปของ ครุธรรม 8 ซึ่งเป็นกฎการคัดกรองผู้หญิงก่อนการบวช ได้แก่ (1) ภิกษุณีต้องกราบไหว้ภิกษุโดยไม่คำนึงถึงวัยวุฒิของภิกษุและภิกษุณี (2) ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ (3) ภิกษุณีต้องเข้าไปฟังคำสั่งสอนจากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน (4) ภิกษุณีอยู่จำพรรษาแล้ว ต้องปวารณาในสงฆ์สองฝ่าย โดยสถานทั้ง 3 คือ โดยได้เห็น โดยได้ยิน หรือโดยบังเอิญ (5) ภิกษุณีต้องธรรมที่หนักแล้ว ต้องประพฤติปักขมานัต ในสงฆ์ 2 ฝ่าย (6) ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์ 2 ฝ่าย เพื่อศึกษาจากผู้มีสิกขาอันศึกษาแล้วในธรรม 6 ประการครบ 2 ปีแล้ว (7) ภิกษุณีไม่พึงดำ บริภายภิกษุ โดยปริยายอย่างใดอย่างหนึ่ง (8) ไม่ให้ภิกษุณีทั้งหลายสอนภิกษุแต่ให้ภิกษุทั้งหลายสอนภิกษุณีได้ จากกรณีดังกล่าวทำให้มีการเรียกร้องให้มีการยกเลิกครุธรรม 8 เนื่องจากเป็นหลักที่แสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างสตรีเพศและบุรุษเพศ ซึ่งไม่สอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าทุกสิ่งในโลกนี้มีความเท่าเทียมกัน Chao-hwei (2003) ได้อ่านคำประกาศเรียกร้องให้มีการยกเลิกครุธรรม 8 โดยเน้นย้ำถึงความกล้าหาญของ พระนางมหาปชาบดี ที่ได้เรียกร้องในครั้งแรกให้พระพุทธเจ้ายกเลิกกฎการที่ต้องให้ภิกษุณีกราบภิกษุ โดยไม่ต้องคำนึงถึงวัยวุฒิ ซึ่งแน่นอนการกระทำนี้ได้รับการประณามจากองค์กรพุทธศาสนาในได้หัวน โดยกลุ่มคนที่ต่อต้านประกาศนี้ให้ความเห็นว่าพระพุทธเจ้าวางหลักครุธรรม 8 เพื่อ

เป็นเงื่อนไขขั้นต้นสำหรับการจัดองค์ประกอบศึกษานั้นมันควรที่จะไม่ถูกยกเลิก แต่กลุ่มที่ต้องการปฏิรูปได้แย้งว่ากฎนี้ไม่ใช่มาจากพระพุทธเจ้าแต่ถูกนำมาเพิ่มทีหลัง และได้ชี้ถึง 4 ปัญหาที่มีกับครุธรรม 8 ได้แก่ (1) ตามตำราทางพุทธศาสนา ระบุว่ากฎนี้เป็นกฎเพื่อการป้องกัน ก่อนที่จะมีการก่อตั้งภิกษุณี จึงทำให้มันไม่สอดคล้องกับกฎอื่นๆ ของพุทธศาสนา (2) กฎนี้ได้แย้งกับพระสูตรอื่นๆ (3) พระพุทธเจ้าได้สอนว่าทุกสิ่งมีความเท่าเทียมกัน ตามหลักธรรมของพุทธศาสนา แต่หลักนี้แสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันทางเพศสภาพ (4) ถ้ากฎนี้ถูกวางหลักไว้โดยพระพุทธเจ้าพระองค์จะไม่เพียงเป็นผู้วางหลัก และเป็นผู้ทำลายหลักด้วย เนื่องจากถ้ามีหลักนี้แล้วพระพุทธเจ้าคงได้ดำเนินพระนามมหาปชาติสำหรับการว่าร้ายพระสงฆ์ด้วยความเข้าใจผิด แต่พระองค์ไม่ได้ทำดังนั้น หลักนี้จึงไม่ได้มาจากพระพุทธเจ้า และหลักนี้ถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความเป็นอื่น (Otherness) ให้กับผู้หญิงที่ต้องการบวชเป็นภิกษุณี

ซึ่งไม่เพียงแต่ในต่างประเทศเท่านั้นที่มีการขจัดเหยียดความเป็นอื่นให้กับภิกษุณี โดยการห้ามบวชเป็นภิกษุณีในสายเถรวาท ในประเทศไทยซึ่งองค์กรทางพุทธศาสนาที่เป็นผู้กำกับหลักเกณฑ์ต่างๆ ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ออกกฎในการประชุมมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2557 ที่ประชุมได้พิจารณาเรื่องการบวชภิกษุณีในประเทศไทย มีมติให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับกดดันให้มีการถือปฏิบัติตามประกาศพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินิพนธ์พระสังฆราชเจ้า เรื่องห้ามพระเณรไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิต พ.ศ. 2471 และพระวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินิพนธ์พระสังฆราชเจ้า เรื่องห้ามพระเณรไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิต พ.ศ. 2545 เรื่องการบวชภิกษุณีอย่างเคร่งครัด ว่าปัจจุบันนี้ไม่อาจทำได้และคณะสงฆ์ไม่อาจรับรองการบวชดังกล่าว (สมชาย สุรชาติ, 2557)

ซึ่งหากการบวชเป็นภิกษุณีเป็นการฝ่าฝืนพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกแล้ว ทำไมในประเทศไทยศรีลังกาจึงยอมให้มีการบวชภิกษุณีในประเทศไทยศรีลังกา (สัทธาสมมนานิกษุณี, 2545) ซึ่งเป็นกรณีเดียวกับการทำให้เป็นอื่นของแม่ชี นักบวชสตรีที่คนไทยรู้จักอย่างคุ้นเคย คือแม่ชี ซึ่งส่วนใหญ่มีพื้นที่อาศัยอยู่ในวัด โดยที่แม่ชีส่วนใหญ่จะทำหน้าที่เป็นผู้บริการให้กับพระสงฆ์เช่นการจัดการด้านอาหาร การทำความสะอาด ซึ่งเท่ากับกำหนดบทบาทแม่ชีให้เป็นเพียงผู้รับใช้ในวัดเท่านั้น ทำให้สถานะของแม่ชีตกต่ำอย่างที่สุด ด้วยการถูกกีดกันให้อยู่วงนอก ด้อยการศึกษา และมิได้รับการสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจ แม่ชีถูกทำให้แปลกแยกในสังคมไทย” (Kablisingh, 1991, p. 39)

ในขณะที่สถานภาพของภิกษุณีไม่ได้รับการยอมรับว่ามีความถูกต้องและไม่ปรากฏในโครงสร้างของผู้ที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย การไม่ปรากฏตำแหน่งแห่งที่ของภิกษุณี โดยการไม่ยอมรับของสถาบันสงฆ์ในประเทศไทย ส่งผลต่อภาพลักษณ์และการรับรู้การมีตัวตนของภิกษุณี การที่พื้นที่รองรับในแง่มุมของกฎหมายยังไม่ยอมรับสถานภาพภิกษุณี ทำให้ในบัตรประชาชนยังคงใช้คำว่านาง ไม่ได้รับการลดหย่อนค่าโดยสาร ไม่มีการกั้นที่นั่งไว้เฉพาะเหมือนพระภิกษุ โดยเฉพาะที่สนามบินสุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นสนามบินนานาชาติก็ยังไม่มียุทธภัณฑ์สำหรับภิกษุณี

แต่ในปัจจุบัน วงการพระสงฆ์ในประเทศไทย มีปัญหาและข้อร้องเรียนมากมาย ดังบทความของ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. (2556) เรื่อง สถานการณ์พุทธบริษัทในสังคมไทย: ศรีท้าววิปริต หรือวิกฤตศรัทธา ระบุว่า ข้อเท็จจริงที่ปรากฏในสังคมไทยประการหนึ่งคือ “สังคมไทยได้มอบความไว้วางใจให้แก่พระภิกษุในฐานะที่พระภิกษุเป็นสมมติสงฆ์ที่เป็นเนื้อหาบุญ และมีบทบาทสำคัญต่อเป็นหลักชัยในการรักษาพระพุทธศาสนาโดยมีอุบาสกและอุบาสิกาทำหน้าที่ให้การบำรุง และให้การสนับสนุนปัจจัย 4 แก่พระภิกษุที่จำเป็นต่อการดำรงตนในวิถีความเป็นสมณะ และบำเพ็ญสมณธรรมเพื่อเข้าถึงความจริงสูงสุดในพระพุทธศาสนา จนเป็นที่มาของคำกล่าวที่ว่า “คฤหัสถ์ถวายข้าให้พระภิกษุ ส่วนพระภิกษุมอบตาให้แก่คฤหัสถ์” การถวายข้าคือการถวายความสะดวกในการศึกษา

ธรรม ปฏิบัติธรรม เผยแผ่ธรรม และปกป้องธรรมของพระภิกษุ พระภิกษุจึงมีหน้าที่สำคัญในการมอบดวงตา คือ ปัญญาแห่งธรรมที่ได้จากการปฏิบัติธรรมแก่คฤหัสถ์เป็นการตอบแทน

อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนิกชนบางกลุ่มได้ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมเช่นกันว่า “การถวายขาเพื่อแลกดวงตา กับ พระภิกษุ” นั้น เป็นการถวายปัจจัย 4 ที่เกินเลยต่อความจำเป็นในการดำรงตนเพื่อศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม เผยแผ่ ธรรม และปกป้องรักษาธรรมหรือไม่ แต่บางกลุ่มก็แย้งเช่นกันว่า หากคฤหัสถ์มีความศรัทธาที่จะถวายปัจจัย หรือวัตถุ อันประณีตต่อพระภิกษุที่ตนเคารพนับถือย่อมมีสิทธิโดยชอบธรรมต่อการทำบุญแก่พระสมมติสงฆ์ที่เป็นเนื้อหาบุญ อันใหญ่ยิ่งใหญ่มากตามความเชื่อของตนเอง

ท่ามกลางการเสื่อมของสถาบันสงฆ์ และการกีดกัน ภิกษุณีทำให้โครงสร้างของพุทธบริษัทสี่ในสังคมไทย ที่ประกอบด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และทำให้ทางเลือกในการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนพระพุทธศาสนา ถูกจำกัดอยู่เพียงแก่พระสงฆ์เท่านั้น ทำให้ผู้วิจัยจึงสนใจ และเริ่มต้นตั้งคำถามว่า ทำไมภิกษุณีไทย จึงไม่ได้รับความ ไว้วางใจจากสังคมอย่างเพียงพอ ในการเป็นลูกสังฆมส่วนใหญ่เบียดขับ และปิดกั้น ด้วยวิธีการอย่างไร ความเป็นอื่น ของภิกษุณี เกิดขึ้นได้อย่างไร และอะไร คือ ทางออกของความเป็นอื่นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า สตรีที่บวชเป็นภิกษุณีใน ประเทศไทย มีลักษณะของการจัดให้เป็นอื่น (the otherness) โดยการปิดกั้น กดทับและจากการเบียดขับวาทกรรม หลักในสังคัม และในท่ามกลางการกระทำเหล่านี้

2. คำถามการวิจัย

ความเป็นอื่นของภิกษุณี มีการก่อรูป ถูกเบียดขับ และปิดกั้นอย่างไร ภาคปฏิบัติทางวาทกรรมของ ภิกษุณี คือ อะไร และมีผลอย่างไรต่อภิกษุณีในสังคมไทย

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาให้เห็นถึงการสร้าง การก่อรูป การเบียดขับและการปิดกั้น
- 2) เพื่อศึกษาถึงภาคปฏิบัติทางวาทกรรมในการสร้างความเป็นอื่นให้กับบทบาทของภิกษุณี

4. การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิด และ ทฤษฎีเกี่ยวกับวาทกรรม และภาคปฏิบัติของวาทกรรมแล้ว ผู้วิจัยสรุปว่า วาทกรรม หมายถึง ระบบและกระบวนการในการสร้างเอกลักษณ์ และความหมาย ให้กับสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็น ความรู้ ความจริง อำนาจ โดยทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่ และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง และใน ขณะเดียวกันวาทกรรมก็ทำหน้าที่เก็บกอดและปิดกั้นมิให้เอกลักษณ์และความหมายบางอย่างเกิดขึ้น หรือเลือนหายไป ได้ วาทกรรมยังรวมถึงการผลิตความหมายเกี่ยวกับความจริงในเรื่องต่างๆ ซึ่งหมายถึงการผลิตชุดของความรู้ กฎเกณฑ์ และข้อปฏิบัติทางสังคม การมีสถาบันทางสังคม และปฏิบัติการทางสังคม ที่ต่อเนื่องมาจากความรู้ นั้น ซึ่ง การให้ความหมาย และการยอมรับ หรือการไม่ยอมรับนั้นเป็นเรื่องของการใช้อำนาจทางสังคม ในการก่อรูป และ กระจายความคิดนั้นไปสู่สังคม

แนวคิดปีตาธิปไตย หรือ แนวคิดผู้ชายเป็นใหญ่นั้น เกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับการบันทึกประวัติศาสตร์ แนวความคิดเดิม นั้น เกิดมาจากสรีระของเพศชาย ที่มีสรีระที่ใหญ่กว่า และแข็งแรงสามารถใช้แรงได้มากกว่าเพศ หญิง และต่อมาด้วยแนวคิด นั้น ทำให้เพศชาย มีการกำหนดหน้าที่ของสังคม โดยการกำหนดให้เพศหญิงเป็นผู้ดูแล

ส่วนหลังและเพศชายเป็นผู้กำหนดหน้าที่และดูแลส่วนหน้า ตามธรรมชาติแล้ว เพศชายจะมีความเอื้ออาทรต่อเพศหญิง เพราะชายรู้ว่าหญิงเป็นผู้ทำหน้าที่อุ้มท้องทายาทของเขาอยู่ แนวคิดในการที่จะดูแลให้ผู้หญิงมีความสุขสบาย มีความสุขจึงสืบเนื่องมาในลักษณะที่ผู้ชายจะเป็นผู้ให้สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และผู้หญิงเป็นฝ่ายรับ ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษา สังคม ทำให้ผู้หญิงมีการศึกษา ทำให้ความต้องการพึ่งพิงผู้ชายมีน้อยลง ประกอบกับได้รับการปฏิบัติจากผู้ชายให้ไม่มีปากเสียงมาตลอดจึงทำให้เกิดแนวคิดสตรีนิยมขึ้นมา เพื่อเรียกร้องสิทธิและความเท่าเทียมกันระหว่างเพศชายและเพศหญิง

ตามหลักสิทธิมนุษยชน นั้น ทุกคนมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น นับถือศาสนาและปฏิบัติตามธรรมเนียมสังคม ดังนั้นการจัดตั้ง หรือ ความต้องการบวชเป็นภิกษุณีเป็นสิทธิตามหลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญไทยในการนับถือศาสนา ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาในประเด็นที่ว่า ทำไมสถานการณ์เป็นภิกษุณีจึงไม่ได้รับการยอมรับในกฎระเบียบของสังคมไทย

4. ประเด็นที่ศึกษา

ประเด็นที่ 1 การก่อรูปและการถูกเบียดขับ ปิดกั้น ในวาทกรรมความเป็นอื่นของภิกษุณีไทย และผลกระทบที่เกิดกับภิกษุณีไทย

ประเด็นที่ 2 ความตระหนักรู้ถึงแนวทางในการปรับเปลี่ยนคุณค่าของสังคมให้ยอมรับบทบาทของภิกษุณีไทยในสังคมไทยและแนวทางในการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบ และมาตรการต่างๆ ที่กีดกันบทบาทภิกษุณีไทยในสังคมไทย

ประเด็นที่ 3 การจัดระเบียบวินัย กฎเกณฑ์และบรรทัดฐานของสังคมให้เกิดเป็นระบอบความจริงจนกลายเป็นวัฒนธรรมซึ่งถูกสร้างด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีเจตจำนงของการจัดระเบียบสังคม เรื่อง การบวชเป็นพระ และการสร้างความเป็นอื่นให้ภิกษุณี โดยการรื้อถอน (Deconstruct) ให้เห็นถึงเจตจำนงในการสถาปนาความเป็นอื่นให้ภิกษุณีและอำนาจความรู้ที่กำกับอยู่เบื้องหลัง

5. วิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีประเด็นคำถามตามกรอบแนวคิดการวิจัย โดยมีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย ครั้งนี้ ให้ผู้ให้ข้อมูลเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจาก คุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลที่จะมาเป็นให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในเรื่องของวาทกรรม ความเป็นอื่น และความรู้ในเรื่องของภิกษุณีและพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะเฉพาะ ดังนั้น การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจงทำให้ได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์โดยตรงในเรื่องดังกล่าว

หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการเลือกผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลสำหรับการวิจัยไว้ ดังนี้

- 1) เป็นผู้มิใช่ฐานะเป็นภิกษุ หรือ ภิกษุณี ในพุทธศาสนานิกายเถรวาท
- 2) เป็นนักวิชาการ หรือ ผู้เชี่ยวชาญในด้านพระพุทธศาสนา และสิทธิมนุษยชน

ขั้นตอนที่ 2 การเข้าถึงผู้ให้ข้อมูล

จากการที่ผู้วิจัย กำหนดขอบเขตของคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลแล้ว จึงได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น โดยอาศัยบุคคลที่ผู้วิจัย มีความรู้จักคุ้นเคยเป็นอย่างดี ซึ่งมีคุณสมบัติตรงตามที่กำหนดไว้ (Theory Sampling)

ขั้นตอนที่ 3 การชี้แจงกระบวนการในการเก็บข้อมูล

ในการศึกษาเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นบุคคลนั้น ผู้วิจัยคำนึงถึงจรรยาบรรณในการทำวิจัย ที่จะต้องให้ความสำคัญกับสิทธิของผู้ให้ข้อมูล ความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล รวมไปถึงการเก็บรักษาข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลเป็นความลับ โดยผู้วิจัยได้ทำการชี้แจงวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย ครั้งนี้ ให้กับผู้ให้ข้อมูลทุกราย ถึงขอบเขตของการศึกษา ผลที่คาดว่าจะได้รับ รวมถึงจรรยาบรรณในการทำวิจัย เพื่อสร้างความมั่นใจและความสบายใจให้แก่ผู้ให้ข้อมูลว่า ข้อมูลส่วนบุคคลดังกล่าวจะถูกเก็บเป็นความลับเพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ให้ข้อมูล และก่อนการนำเสนอข้อมูล ดังกล่าว ผู้วิจัยจะขอให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้ง เพื่อมิให้เกิดการบิดเบือนของข้อมูลในการนำเสนอ โดยในการนำเสนอข้อมูล นั้น ผู้วิจัย จะใช้นามสมมติ ในการกล่าวถึงผู้ให้ข้อมูลแต่ละรายเพื่อมิให้เกิดความเสียหาย หรือ เกิดการพาดพิงไปยังผู้ให้ข้อมูลสำคัญในภายหลังการวิจัย

ทั้งนี้ การเก็บข้อมูลในประเทศศรีลังกานั้น ผู้วิจัยได้เดินทางไปยังประเทศศรีลังกา เพื่อขอสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญยังสถานปฏิบัติธรรมของผู้ให้ข้อมูลสำคัญๆ ซึ่งการเดินทางใช้เวลา เก็บรวบรวมข้อมูล นั้น ใช้เวลา 7 วัน

6. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาประวัติศาสตร์ของภิกษุณีไทย ที่ผ่านมายังคงอยู่บนแนวคิดสุดโต่ง ระหว่างประวัติศาสตร์แบบสตรีนิยม และประวัติศาสตร์ที่เห็นว่า ภิกษุสงฆ์ คือ คำตอบของความเจริญก้าวหน้าทางพุทธศาสนาหากไม่เห็นว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ ก็ต้องเห็นว่า ภิกษุณีมีความสามารถอย่างมากที่จะช่วยจรโลงพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่และเจริญก้าวหน้าได้ การมองเห็นว่า ภิกษุณีเป็นเสมือนสิ่งที่เคลื่อนไหวบนประวัติศาสตร์ที่มีเป้าหมายความเจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องและมีพัฒนาการเป็นเส้นตรง เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ต่างประเทศแบบตะวันตก ที่ได้ครอบงำความเชื่อของนักวิชาการและผู้คนในยุคที่ผ่านมา และสถาปนาความชอบธรรมให้กับประวัติศาสตร์และความเป็นไปของสังคมที่มีผู้ชายเป็นใหญ่หรือเป็นตัวเอกที่นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่พุทธศาสนาในประเทศไทย แต่ พุโถดมีความเชื่อว่า สภาพสิ่งดำรงอยู่ได้ ไม่สำคัญเท่ากับการรับรู้ของสังคมที่มีต่อสภาพสิ่งนั้นๆ และวาทกรรมของสังคมที่กำหนดมา เพื่อสื่อความหมายถึงสิ่งนั้น สภาพของสรรพสิ่งมิได้วิวัฒนาการหรือค่อยๆ เติบโตเปลี่ยนแปลงมาทีละขั้น แต่เป็นผลของการปะทะ ประสานของวาทกรรมที่จะไปรับรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสังคมต่อสิ่งนั้น

วาทกรรมการสร้างภิกษุณีไทย กับการสถาปนาชัยชนะของภิกษุสงฆ์ผู้ค้ำจุนพระพุทธศาสนา นั้น โดยให้ความสำคัญกับพระภิกษุสงฆ์มากกว่าพุทธบริษัท 4 อื่นๆ โดยยอมสูญเสียบทบาทของอุบาสก อุบาสิกา และภิกษุณียอมสูญเสียสถานภาพ และบทบาทของอุบาสิกา และพระภิกษุณี ในมหาเถรสมาคม รวมถึงการถูกจำกัดบทบาทโดยกฏบัญญัติกฎหมายระเบียบของมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในเรื่องความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม โดยให้อุบาสิกาสามารถเป็นได้แค่แม่ชี เท่านั้น ด้วยวาทกรรมต่างๆ เหล่านี้ การปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับภิกษุณีไทย โดยผ่านการบังคับใช้กฎหมายของมหาเถรสมาคม การให้การศึกษอบรม การโฆษณาประชาสัมพันธ์ และการสื่อสารมวลชนนานาชนิดทำให้อำนาจความรู้ที่ทำให้ผู้คนรู้สึกเคยชินจนไม่จำเป็นต้องตั้งคำถามใดใดกับสังคม ด้วยความเป็นปกติใจเอง ที่ทำให้เกิดการกดทับ และทำให้ผู้ถูกกดทับกลายเป็นอื่นซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาและตลอดมาโดยไม่มีจุดหมายในสังคมไทย

ในยุคสมัยปัจจุบัน ความเป็นอื่นของภิกษุณีไทย ได้เกิดขึ้นในสังคมไทย และยังคงเป็นประจักษ์พยานที่เห็นได้ชัดเจน หากภิกษุณี เหล่านั้น เป็นคนชนบท มีการศึกษาน้อย มีฐานะยากจนจะยังคงอยู่ในพื้นที่ชายขอบของอำนาจ

ปรากฏการณ์ของการกดทับและการทำให้เป็นอื่นจะชัดเจนมากยิ่งขึ้นจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ความหวังดีของผู้มีอำนาจการตัดสินใจในเชิงนโยบาย การเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบต่างๆ ของมหาเถรสมาคมล้วนมีแต่จะทำให้อุบาสิกหรือภิกษุณีถูกกระทำในฐานะสิ่งแปลกปลอมของสังคมของพุทธศาสนาไทยมากขึ้นซึ่งได้ถูกกระทำมาแล้วในอดีต การวิจัยในครั้งนี้ ได้ชี้ให้เห็นว่า วาทกรรมชุดหนึ่งที่เคยถูกสถาปนาขึ้นมากายใต้บริบทอาจจะถูกหยิบยื่นไปใช้เพื่อสร้างวาทกรรมใหม่ใหม่ภายใต้บริบทที่แตกต่างออกไป วาทกรรมที่ว่าผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณีได้ภายใต้บริบทใหม่เต็มไปด้วยการต่อสู้การแย่งชิงผลประโยชน์ของอำนาจซึ่งไม่ใช่ในสังคมของภิกษุณีประเทศไทยที่สวยงามในขณะเดียวกันวาทกรรมภิกษุสงฆ์คือผู้รกรงพุทธศาสนา ในมิติที่ว่าภิกษุสงฆ์เป็นพุทธบริษัทที่สำคัญที่สุด สำคัญกว่าพุทธบริษัทอื่นๆ อีก 3 พุทธบริษัทก็ไม่ใช่ว่าอะไรที่จะเป็นการเรียกร้อง มันเป็นภาวะวิสัยที่จะพิสูจน์อย่างตรงไปตรงมาว่าการมีขึ้นของอุบาสกอุบาสิกา รวมถึงแม่ชี นั้นเพื่อสนับสนุนความเหนือกว่าของภิกษุสงฆ์ เท่านั้น ปรากฏการณ์เหล่านี้ ล้วนทำให้เราต้องตระหนักมากขึ้นเกี่ยวกับความรู้อำนาจที่แอบแฝงมากับบริบทใหม่ใหม่ที่อาศัยวาทกรรม ถ้าผู้หญิงสามารถเป็นนักบวชได้ และนักบวช ก็คือ ผู้รกรงพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุดแท้จริงแล้ว วาทกรรมทั้งสองชุดมีอำนาจบางอย่างเป็นผู้กำหนดไว้อย่างแนบเนียนและยากที่จะมองเห็นได้โดยง่ายในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่กดทับภิกษุณีไทยไว้ไม่ต่างจากที่เคยเป็นมาในอดีต

ประเด็นแรก การก่อรูป และการถูกเบียดขับ ปิดกั้น ในวาทกรรมความเป็นอื่นของภิกษุณีไทย และผลกระทบที่เกิดกับภิกษุณีไทย ได้ ดังนี้

1) การก่อรูปของภิกษุณี นั้น มีขึ้นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท 4 ตามแนวทางของพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา มีหน้าที่โดยมีหน้าที่ (1) ศึกษาพระธรรมให้เข้าใจจริงๆ (2) นำไปประพฤติปฏิบัติ (ประโยชน์ตน) (3) มีส่วนช่วยเผยแผ่แก่ผู้อื่นให้บุคคลอื่นเข้าใจและนำไปปฏิบัติ (ประโยชน์ท่าน) (4) สามารถปกป้อง เมื่อมีผู้กล่าวให้คลาดเคลื่อน หรือกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย โดยภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ พระนางมหาปชาบดีโคตรมี ซึ่งในขั้นแรก นั้น พระพุทธเจ้าไม่เห็นด้วยที่จะให้สตรีบวชเป็นนักบวช แต่พระนางมหาปชาบดีโคตรมี มีความตั้งใจจริงที่จะออกบวช พระอานนท์จึงได้ทูลขอจากพระพุทธเจ้าอีกแรง โดยพระพุทธเจ้ามีเงื่อนไขในการออกบวชของสตรี คือ ต้องรับครุธรรม คือธรรมที่หนัก 8 ข้อ ให้ได้ ครุธรรม 8 ข้อ นั้นคือ (1) ภิกษุณีที่อุปสมบทมาตั้งร้อยพรรษา ก็พึงทำการกราบไหว้การลูกรับ การกระทำอัฐชาติ การทำสามัคยกรรม (การแสดงความเคารพ) แก่ภิกษุที่อุปสมบทใหม่แม้ในวันนั้น (2) ภิกษุณีจะต้องอยู่จำพรรษาในอาวาสที่มีภิกษุ (3) ภิกษุณีจะต้องพึงหวังธรรม 2 ประการ จากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน คือ การถามวันอุโบสถและการเข้าไปฟังโอวาท (4) ภิกษุณีออกพรรษา และพึงปวารณาในสงฆ์ 2 ฝ่าย คือ ในภิกษุสงฆ์ และในภิกษุณีสงฆ์ (5) ภิกษุณี เมื่อต้องครุธรรม คือต้องอาบัติหนักก็พึงประพฤติในกาออกจากอาบัติหนัก) 15 วัน ในสงฆ์ทั้งสองฝ่าย (ทั้งภิกษุสงฆ์และภิกษุณี) (6) สตรีที่ศึกษาอยู่ในธรรม 6 ข้อเป็นเวลา 2 ปี (กล่าวคือรักษา ศีล 10 ของสามเณร ตั้งแต่ข้อ 1 ถึงข้อ 6 โดยไม่ขาดตลอดเวลา 2 ปี) อันเรียกว่า นางสิกขมานา เมื่อได้ศึกษาแล้วดังนี้จึงอุปสมบทในสงฆ์ 2 ฝ่ายได้ (7) ภิกษุณีไม่พึงค่าไม่พึงบริภาษภิกษุโดยปริยายใดๆ (8) ภิกษุทั้งหลายสั่งสอนห้ามปรามภิกษุณีทั้งหลายได้ แต่ว่าภิกษุณีทั้งหลายจะสั่งสอนห้ามปรามภิกษุทั้งหลายไม่ได้

ในคราวนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า การให้สตรีบวชจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ คือพระศาสนาหรือสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่ยั่งยืน จะมีอายุสั้นเข้า ย่อมอยู่ได้ไม่นาน พระองค์ทรงบัญญัติครุธรรม 8 ประการกำกับไว้เพื่อเป็นหลักคุ้มกันพระศาสนา ในคัมภีร์เถรวาทระบุว่าต่อมาในภายหลังพระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตวิธีการอุปสมบท

ภิกษุณีให้มีรายละเอียดเพิ่มมากขึ้น จนศีลของพระภิกษุณีมีมากกว่าพระภิกษุ โดยพระภิกษุณีมีศีล 311 ข้อ ในขณะที่พระภิกษุมีศีลเพียง 227 ข้อเท่านั้น เนื่องจากในสมัยพุทธกาลไม่เคยมีศาสนาใดอนุญาตให้ผู้หญิงเข้ามาเป็นนักบวชมาก่อน และการตั้งภิกษุณีสงฆ์ควบคู่กับภิกษุสงฆ์อาจเกิดข้อครหาที่จะเป็นอันตรายร้ายแรงต่อการประพฤติพรหมจรรย์ และพระพุทธศาสนาได้ หากได้บุคคลที่ไม่มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นนักบวช

หลังจากจำนวนภิกษุณีเพิ่มขึ้นในเวลาอันรวดเร็วระยะหนึ่งปรากฏว่า เกิดปัญหาหลายอย่าง เช่นภิกษุณีถูกคนบางพวกกรังแกทำให้ที่อยู่อาศัยเสียหาย การจะไปในที่ต่างๆ ก็ต้องเกี่ยวข้องกับหมุ่คณะ คือ จะไปไหนคนเดียวเดินทางคนเดียวอยู่คนเดียวไม่ได้ การจะอยู่ป่าเขาแบบพระภิกษุจึงไม่ได้ เพราะมีปัญหาเกี่ยวกับสวัสดิภาพของภิกษุณีเอง ทำให้ที่อยู่อาศัยซึ่งชาวบ้านสร้างด้วยศรัทธาทำไม่ทัน ชาวบ้านได้แสดงความเดือดร้อนให้ปรากฏ จนต้องมีการกำหนดเงื่อนไขในการบวชภิกษุณี ไว้ ดังนี้ คือ (1) สตรีอายุยังน้อยให้บวชเป็นสามเณรีก่อน จนกว่าอายุครบ 18 เมื่ออายุครบ 18 ให้บวชเป็นนางสิกขมานา โดยรักษาศีลข้อ 1-6 ไม่ให้บวชพร่องเป็นเวลา 2 ปี (2) จึงขอรับล้นทานุมัติจากสงฆ์บวชเป็นภิกษุณี ถ้าในระหว่างประพฤติตนเป็นนางสิกขมานา หากมีความบกพร่องในศีลก่อน 6 ปี ต้องนับวันกันใหม่ (3) เมื่อได้สิกขาสมมติจากภิกษุณีสงฆ์ด้วยฉันทิตุติกรรมวาจา เธอต้องถืออุปัชฌาย์เช่นเดียวกับภิกษุ แต่เรียกว่าปวัตตินี ซึ่งจะต้องมีพรรษาไม่ต่ำกว่า 12 พรรษา และเป็นผู้ที่ได้รับสมมติจากภิกษุณีสงฆ์ให้เป็นปวัตตินี (4) ปวัตตินีรูปเดียวจะอุปสมบท ให้แก่ สหชวินี (ผู้ช่วยร่วม) ได้เพียง 2 ปี ต่อหนึ่งครั้งและอุปสมบทให้ได้ครั้งละ 1 รูป เท่านั้น เมื่อเป็นภิกษุณีแล้วต้องรักษาศีลขบพ 311 ข้อ ด้วยสาเหตุนี้ ทำให้ภิกษุณีเริ่มน้อยลงตามลำดับ

สำหรับภิกษุณีในนิกายเถรวาทในประเทศไทยนั้น เริ่มมีบันทึกเมื่อปี พ.ศ. 2514 แม่ชีวรมัช กบิลสิงห์ ได้เดินทางไปอุปสมบทเป็นภิกษุณีที่ประเทศไต้หวัน เมื่อกลับจากไต้หวันแล้วได้มาประจำอยู่ที่ “วัตรทรงธรรมกัลยาณี” จังหวัดนครปฐม แต่การบวชเป็นภิกษุณีดังกล่าวไม่เกิดเป็นปัญหา เพราะไม่ได้มีกล่าวอ้างว่าเป็นภิกษุณีเถรวาท หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2544 นางฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ได้ไปบวชเป็นสามเณรีในสำนักภิกษุณีชาวศรีลังกาที่ประเทศศรีลังกา ได้นามใหม่ว่า “ฉัมนันทาสามเณรี” กลับมาประจำที่วัตรทรงธรรมกัลยาณี และเป็นภิกษุณีในเวลาต่อมา โดยอาจถือได้ว่าเป็นบุคคลแรกที่บอกว่าเป็นภิกษุณีเถรวาทในประเทศไทย

2) การถูกเบียดขับ ปิดกั้น โดยวาทกรรมของภิกษุณีไทย โดยมีประกาศห้ามพระเถระไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิต ของกรมหลวงชินวราดิสริวิวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชได้ประกาศเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2471 มีใจความว่า

“หญิงซึ่งจักได้สมมติตนเป็นสามเณรี โดยถูกต้องพระพุทธานุญาต นั้น ต้องสำเร็จด้วยนางภิกษุณีให้บรรพชา เพราะพระองค์ทรงอนุญาตให้นางภิกษุณีมีพรรษา 12 ล่วงแล้วเป็นปวัตตินี คือ เป็นอุปัชฌาย์ ไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุเป็นอุปัชฌาย์ นางภิกษุณีหมดสาบสูญขาดเชื้อสายมานานแล้ว เมื่อนางภิกษุณีผู้รักษานบธรรมเนียมสืบต่อสามเณรีไม่มีแล้ว สามเณรีผู้บวชสืบต่อมาจากภิกษุณีก็ไม่มี เป็นอันเสื่อมสูญไปตามกัน ผู้ใดให้บรรพชาเป็นสามเณรี ผู้นั้นเชื่อว่าบัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติ เลิกถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว เป็นเสี้ยนหนามแก่พระศาสนา เป็นตัวอย่างที่ไม่ดี เพราะเหตุนี้ ห้ามไม่ให้พระเถระทุกนิกาย บวชหญิงเป็นภิกษุณีเป็นสิกขมานา และเป็นสามเณรีตั้งแต่นี้ไปฯ”

โดยทางกฎหมาย และทางสังคมจากราชบัญญัติสงฆ์ สถานภาพพระภิกษุคณะสงฆ์ไทย นอกจากต้องเป็นไปตามพระธรรมวินัยแล้ว ระบบกฎหมายไทยได้เรียกร่องเงื่อนไขและหลักเกณฑ์มากกว่าพระธรรมวินัย ซึ่งได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เพิ่มโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้กำหนดนิยามของว่า “คณะสงฆ์” ที่อยู่ภายใต้พระราชบัญญัตินี้ไว้ใน “มาตรา 5 ทวิ ในพระราชบัญญัตินี้ “คณะสงฆ์” หมายความว่า บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร” ทำให้การเกิดขึ้นและการสิ้นสุดของความเป็นนักบวชต้องขึ้นอยู่กับรัฐ การเป็นนักบวชในพุทธศาสนา รัฐต้องให้การรับรอง จนส่งผลกระทบต่อกรบวชของผู้หญิง และสถานภาพของนักบวชหญิง ไม่ว่าจะเป็นแม่ชี สามเณรี หรือภิกษุณี ที่ในมุมมองของผู้ถืออำนาจรัฐเห็นว่าต้องได้รับการยอมรับจากรัฐก่อน โดยเฉพาะเมื่อเป็นเรื่องพุทธศาสนารัฐมักมอบอำนาจสิทธิขาดในการตีความแก้มหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรศาสนาที่ใช้อำนาจรัฐตามกฎหมาย และประกาศของสำนักพระพุทธรศาสนาแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ. 2557 หลังจากกรณีการบวชภิกษุณีที่ อำเภอกะเขว ยอ จังหวัดสงขลาโดยภิกษุณีจากประเทศศรีลังกาและภิกษุจากประเทศไทย สำนักพระพุทธรศาสนาแห่งชาติจึงออกประกาศห้ามให้มีการอุปสมบทภิกษุณีในประเทศไทย ถึงแม้จะเป็นการอุปสมบทที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยของพุทธศาสนานิกายเถรวาทก็ตาม ประกาศดังกล่าวของสำนักพระพุทธรศาสนาแห่งชาติ รวมถึงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายอาญาจึงเป็นการเบียดขับ และปิดกั้น ให้เกิดสถานะของภิกษุณีนิกายเถรวาทในประเทศไทย

3) **ความเป็นอื่นของภิกษุณีไทย** จากกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา รวมถึงประกาศของสำนักพระพุทธรศาสนาแห่งชาติไม่ปรากฏสถานะของภิกษุณี คงมีแต่สถานะของพระภิกษุ ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่า ภิกษุณีไม่มีความสำคัญ ไม่มีตัวตนในมุมมองของรัฐและมหาเถรสมาคม

4) **ผลกระทบที่เกิดกับภิกษุณีไทย** ในปัจจุบันคือยังไม่มีสถานภาพรองรับที่ชัดเจน ไม่มีสิทธิในทางสังคมหรือในรัฐธรรมนูญ สำหรับสถานะของสตรี ในพุทธศาสนา จะดีขึ้นในความเห็นของนักวิชาการ เห็นว่าสถานะของภิกษุณีที่เป็นอยู่ปัจจุบัน มาถูกทาง คือ ปฏิบัติเฉยๆ ไม่ต้องทำตัวให้เป็นข่าวแล้วก็ขยายจำนวน สั่งสอน เผยแพร่ซึ่ง คณะสงฆ์ ก็ไม่ค่อยกล้าทำอะไร เพราะเวลานี้ คนไทย พุทธศาสนิกชน ยอมรับแล้ว คือ โดยทั่วไป และมาถึงจุดหนึ่งถ้าปริมาณ มีมากพอ ปริมาณ คุณภาพมีมากพอ คณะสงฆ์ก็จะยอมรับเอง แต่ยังไม่เห็นแนวทางในการทำให้สถานะของภิกษุณีได้รับสิทธิตามรัฐธรรมนูญหรือการรับรองจากรัฐ

ประเด็นที่สอง ความตระหนักรู้ ถึงแนวทางในการปรับเปลี่ยนคุณค่าของสังคมให้ยอมรับบทบาทของภิกษุณีไทย ในสังคมไทยและแนวทางในการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบ และมาตรการต่างๆ ที่กีดกันบทบาทภิกษุณีไทย

ภิกษุณี มีความสัมพันธ์ที่ดีและได้รับการยอมรับจากชุมชน โดยจะมีชาวบ้านเวียนกันนำอาหารมาถวายพระภิกษุณีทั้งในวันธรรมดาดและโอกาสพิเศษ เช่น วันเกิด วันครบรอบแต่งงาน วันครบรอบวันตายของสมาชิกครอบครัว เป็นต้น ภิกษุณีมีบทบาทหลักต่อชุมชนฆราวาสเช่นเดียวกับภิกษุสงฆ์ คือสั่งสอนธรรมะ สอนการปฏิบัติภาวนา เป็นผู้นำในการประกอบพิธีสงฆ์ต่างๆ แต่ลักษณะที่โดดเด่นประการหนึ่งของภิกษุณีคือการเข้าถึงชุมชน โดยชาวบ้านมักนิมนต์ภิกษุณีไปสวดเจริญธรรมแก่ผู้เจ็บป่วย หญิงมีครรภ์ หรือผู้ป่วยใกล้ตาย นอกจากนี้ ภิกษุณียังมักได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมที่วัดของภิกษุเป็นครั้งคราว แต่ในประเทศไทย บทบาทของภิกษุณี ยังไม่ได้รับการยอมรับในฐานะนักบวชหญิง แต่ให้การยอมรับบทบาทมากขึ้นในฐานะผู้ถือศีล และความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนกฎ ระเบียบ ที่จะนำไปสู่

การยอมรับสถานภาพนักบวชหญิงของภิกษุณีไทยยังไม่เกิดขึ้นเนื่องจาก มีกลุ่มคนที่มีส่วนได้เสีย เช่น คณะสงฆ์ สำนักพระพุทธศาสนา และสำนักแม่ชีไทย ไม่มีแนวคิดที่จะปรับ ระเบียบเพื่อการรับรองสถานภาพของภิกษุณีไทย

ประเด็นที่สาม การจัดระเบียบวินัย กฎเกณฑ์และบรรทัดฐานของสังคมให้เกิดเป็นระบอบความจริงจน กลายเป็นวัฒนธรรมซึ่งถูกสร้างด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีเจตจำนงของการจัดระเบียบสังคม เรื่อง การบวชเป็น พระ และการสร้างความเป็นอื่นให้ภิกษุณี โดยการรื้อถอน (deconstruct) ให้เห็นถึงเจตจำนงในการสถาปนาความเป็นอื่น ให้ภิกษุณีและอำนาจความรู้ที่กำกับอยู่เบื้องหลัง

ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมในการสร้างความเป็นอื่นให้กับบทบาทของภิกษุณีในประเทศไทยนั้น ยังมีอยู่ในแนวคิดของคณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ และเจ้าหน้าที่รัฐบาลที่กำกับดูแลคณะสงฆ์ โดยส่วนใหญ่ยังมีแนวความคิด ยึดคำสั่งของสมเด็จพระสังฆราชเมื่อ 18 มิถุนายน 2471 ในการห้ามบวชภิกษุณี และมีการปิดกั้นและเบียดขับให้ ภิกษุณีมีสถานภาพเช่นเดียวกับแม่ชี คือเป็นอุบาสิกา ไม่ใช่สำนักบวช และตามความเห็นของพระพรหมคุณาภรณ์ นั้น เห็นว่าการสถาปนาภิกษุณีในประเทศไทยเป็นการสร้างความขัดแย้งและไม่เป็นไปตามพระลิขิตของสมเด็จพระสังฆราชและสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมีความเห็นว่า การที่ผู้หญิงปฏิบัติธรรมและมีสถานะแม่ชีนั้น เป็นสิ่งที่ดี สิ่งที่ชอบตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาแล้ว

7. อภิปรายข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ปัญหาเรื่องการอุปสมบทเป็นภิกษุณีในพุทธศาสนาเถรวาท เนื่องจาก มีสตรีชาวพุทธจำนวนมากไม่น้อยต้องการ อุปสมบทเป็นภิกษุณีในพุทธศาสนาเถรวาท และพระสงฆ์สังฆบาลบางวัดหรือบางสำนักก็อนุญาตให้มีการอุปสมบท ภิกษุณีในวัดของตนได้ ทำให้สตรีชาวพุทธบางท่านได้เข้าอุปสมบทเป็นภิกษุณีในสำนักของพระสงฆ์สังฆบาล ดังกล่าว ประเด็นสำคัญของปัญหา นี้ คือ มีการเรียกร้องให้คณะสงฆ์ไทยยินยอมให้มีการอุปสมบทภิกษุณีในประเทศไทยด้วย ซึ่งนักคิดชาวไทยบางคนก็เห็นด้วยโดยอ้างเหตุผลต่างๆ มาสนับสนุนเกี่ยวกับปัญหานี้ ผู้วิจัยจะขอนำเหตุผลบาง ประการมาอภิปราย เพื่อชี้ให้เห็นว่า การอุปสมบทเป็นภิกษุณีเป็นเรื่องที่ดี หากพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ก็คง จะทรงอนุญาตให้บวชได้เพราะสภาพสังคมในปัจจุบัน ต่างจากสภาพสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาลมาก แต่ที่คณะ สงฆ์ไทย หรือพุทธศาสนาเถรวาทส่วนใหญ่ ไม่อนุญาตให้สตรีอุปสมบทเป็นภิกษุณีนั่นเป็นเพราะเงื่อนไขของพุทธ ศาสนาเถรวาทที่วางไว้มาแต่เดิม ไม่ใช่เป็นเพราะความเห็นแก่ตัว หรือเป็นเพราะอคติของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่า เห็นใจทั้งสองฝ่าย เพราะฝ่ายสตรีก็มีเจตนาดีในการบวช ฝ่ายภิกษุสงฆ์ก็จะต้องทำตามพระธรรมวินัยและกฎกติกาของ นิิกาย

1) เนื่องจาก พุทธศาสนาเถรวาทได้มีมติในคราวสังคายนา ครั้งที่ 1 ว่า จะไม่มีการเปิดอนสิกขาบท เล็กน้อย กล่าวอีกอย่างคือ จะรักษาพระธรรมวินัยที่ทรงจำกันมาไว้ตามเดิมทุกอย่าง ภายใต้มตินี้ พุทธศาสนาเถรวาท จึงไม่สามารถให้อุปสมบทแก่สตรีได้ เพราะภิกษุณีสงฆ์ที่เป็นเถรวาทแท้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญ ในการอุปสมบท ภิกษุณีนั่นไม่มีอยู่แล้วในปัจจุบัน การจะนำเอาภิกษุณีฝ่ายมหายานที่ในอดีต ได้รับการอุปสมบทจากภิกษุณีเถรวาทมา แทนที่ย่อมเป็นไปได้ตามหลักพระวินัยของเถรวาทเพราะภิกษุณีมหายานมี สังวาส (ข้อปฏิบัติเพื่ออยู่ร่วมกันในหมู่) ต่างจากภิกษุและภิกษุณีเถรวาท เนื่องจากเป็นภิกษุณีที่บวชโดยภิกษุสงฆ์ของมหายานและมีข้อปฏิบัติที่ต่างจากเถรวาท การทำสังฆกรรมกับสงฆ์ที่มีสังวาสต่างกัน (นานาสังวาส) ตามพระวินัยของเถรวาทถือว่าเป็นสังฆกรรมที่ใช้

ไม่ได้ การอุปสมบทด้วยวิธีนี้จึงไม่ถูกต้องตามพระวินัยของเถรวาท ผู้อุปสมบทจึงไม่ใช่ภิกษุณีตามข้อกำหนดของ พุทธศาสนาเถรวาท

2) หากแก้ปัญหาด้วยการแก้พระวินัย ดังกล่าว นั้น สิ่งก็ตามมาก็คือผู้อุปสมบทอาจเป็นภิกษุณีในนิกายเถรวาทใหม่ แต่ไม่ใช่ในนิกายเถรวาทเดิมที่นับถือกันอยู่ในขณะนี้ เพราะโดยคำนิยามหรือลักษณะเฉพาะของ พุทธศาสนาเถรวาท จะไม่มีการแก้พระวินัยเช่นนั้น นิกายที่แก้พระวินัยจึงไม่ใช่เถรวาทตามความหมายเดิม ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า ผู้ต้องการอุปสมบทต้องการเป็นภิกษุณีในนิกายเดิมหรือนิกายใหม่ หากต้องการเป็นภิกษุณีในนิกายใหม่ก็ไม่มีปัญหาอันใด ดังเช่น กรณีของภิกษุณีที่อุปสมบทในสำนักของพระสงฆ์ลังกา แต่ถ้าต้องการเป็นภิกษุณีในนิกายเดิม จะมีปัญหาเพราะไม่สามารถเป็นได้ การแก้พระวินัยเพื่อให้อุปสมบทภิกษุณีได้จึงเป็นเรื่องที่มีความขัดแย้งในตัวเอง เพราะผู้ต้องการบวชมีความประสงค์อยากเป็นภิกษุณีของพุทธศาสนาเถรวาทที่ถือกันว่าสืบทอดพระธรรมวินัยมาอย่างเคร่งครัดที่สุดเป็นนิกายที่เก่าแก่ที่สุดหรือถือกันว่าเป็นจริงที่สุด แต่การแก้พระธรรมวินัยกลับทำให้พุทธศาสนาเถรวาทที่ตนเองต้องการเข้าร่วมด้วยนั้นกลายเป็น ไม่ใช่พุทธศาสนาเถรวาทที่ตัวเองต้องการเข้าร่วมด้วย เพราะการแก้พระวินัยทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ของพุทธศาสนาเถรวาทที่ว่าเก่าแก่ที่ของจริงที่สุด นั้น

3) นอกจากนั้น ในการแก้พระวินัยดังกล่าว ภิกษุผู้แก้พระวินัย ถือได้ว่าเป็นผู้ทำให้พระวินัยของพุทธศาสนาวิปริตคลาดเคลื่อนซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบาปที่ร้ายแรง เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าจะกล้าเป็น คนบาป คนนั้นเรื่องนี้จึงเป็นสิ่งที่น่าเห็นอกเห็นใจต่อคณะสงฆ์ที่ไม่สามารถให้อุปสมบทได้ ไม่ใช่ ไม่อนุญาต แต่ อนุญาตไม่ได้ เพราะตามหลักการของพุทธศาสนาเถรวาท คณะสงฆ์ไม่มีสิทธิ ในการปรับแก้พระวินัย แต่ต้องทำตามพระวินัยเท่านั้น เหมือนตำรวจต้องทำหน้าที่ตามกฎหมายโดยไม่มีสิทธิจะแก้กฎหมาย ดังนั้น แม้นักคิดบางคนจะอ้างว่า พระวินัยที่เกี่ยวกับการอุปสมบทภิกษุณี โดยเฉพาะ เรื่อง คุรุธรรม 8 ไม่ใช่พระพุทธรจน์ คือ เรื่องที่เดิมมาในภายหลังก็ดี (เมตตานนุ โท ภิกขุ, 2545, น. 111) พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้อ่อนลิกขาบทเล็กน้อยก็ดี การไม่อนุญาตให้อุปสมบทเป็นภิกษุณีเกิดมาจากอคติทางเพศหรือ อคติหญิง ของพระสงฆ์ที่ดูหมิ่นสตรีหรือกลัวสตรีจะเด่นกว่าเป็นต้นก็ดี แต่เหตุผลดังกล่าวไม่สามารถแก้ปัญหานี้ได้

เพราะเหตุผลประการแรก ไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนพอที่จะทำให้คณะสงฆ์ทั้งหมดยอมรับ อีกทั้งวินัยดังกล่าวก็คือ แนวปฏิบัติของพุทธศาสนาเถรวาทที่สืบทอดกันมานาน (แม้แต่เมษายนในจีน ก็พยายามทำการอุปสมบทภิกษุณีตามวินัยของเถรวาท นี้โดยการอาราธนาภิกษุณีลังกาไปให้การอุปสมบท) และการถอน ลิกขาบทเล็กน้อยก็ขัดกับหลักการหรือเอกลักษณ์ของพุทธศาสนาเถรวาท ส่วนเรื่อง อคติหญิง นั้น ก็ไม่เกี่ยวกับเหตุผลของเรื่องนี้โดยตรง เพราะไม่ว่าพระสงฆ์จะมีอคติหรือไม่ก็ตาม แต่เมื่อว่าตามหลักการดังกล่าวจะอุปสมบทเป็นภิกษุณีในพุทธศาสนาเถรวาทที่แท้จริง ย่อมเป็นไปไม่ได้โดยยู่ติ นั่นคือ ถึงจะอุปสมบทเป็นภิกษุณี ก็ไม่ใช่ภิกษุณีในความหมาย ที่แท้จริงของพุทธศาสนาเถรวาท

ฉะนั้น เมื่อกล่าวโดยยึดหลักการของพุทธศาสนาเถรวาทอย่างเข้มงวดการอุปสมบทเพื่อเป็นภิกษุณีในพุทธศาสนาเถรวาทที่แท้จริงจึงเป็นไปไม่ได้ตามเงื่อนไขเหล่านี้ ทางออกสำหรับปัญหานี้จึงมีอยู่ 3 ทาง คือ

1) การตั้งพุทธศาสนานิกายใหม่ หรือเถรวาทใหม่ ที่ไม่มีปัญหาเรื่องพระวินัยเกี่ยวกับการอุปสมบทภิกษุณี ซึ่งเป็นทางออกที่ทำได้ยาก เพราะต้องหาผู้นำ ที่มีศรัทธาและบารมีที่คนยอมรับอีกทั้งกล้าที่จะยอมรับความเป็นเถรวาทใหม่ที่ไม่ใช่ของแท้ดั้งเดิม

2) การสร้างผลงานของภิกษุณีที่บวชจากที่อื่น เช่น ลังกา ให้สังคมยอมรับจนในที่สุดเมื่อถึงเวลาที่คณะสงฆ์ส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงเจตคติและค่านิยมต่อหลักการหรือเอกลักษณ์ดังกล่าวของพุทธศาสนาเถรวาท การอุปสมบทเป็นภิกษุณีในพุทธศาสนาเถรวาทโดยเฉพาะในประเทศไทยก็อาจเป็นจริงได้ แต่ทางเลือกนี้ต้องใช้เวลายาวนานและขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ทางสังคมและการเมืองที่จะมาเปลี่ยนแปลงความเชื่อและค่านิยมของคณะสงฆ์ไทย เช่นเดียวกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ในจีนและญี่ปุ่น และถ้าคณะสงฆ์เปลี่ยนแปลงเช่นนั้นจริง พุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทยก็ไม่ใช้พุทธศาสนาเถรวาทแบบดั้งเดิมอีกต่อไปแต่เป็นเถรวาทใหม่นั้นเอง

3) การสร้างหรือส่งเสริมนักบวชสตรีในรูปแบบอื่นๆ เช่น การสร้าง ภิกษุณี แบบใหม่ ในรูปแบบของ พรหมจารินี หรือ ทศิลมาตา หรือส่งเสริมสถานภาพของแม่ชีที่มีอยู่แล้วให้ได้รับการยอมรับมากขึ้น

สำหรับในปัจจุบัน หากไม่ต้องการหรือไม่สามารถดำเนินการตามแนวทางทั้ง 3 ข้อได้ สตรีผู้ต้องการเป็นภิกษุณีของเถรวาทก็จะต้องเข้ารับการอุปสมบทจากคณะสงฆ์ลังกาที่อนุญาตให้มีการอุปสมบทภิกษุณีได้

ซึ่งในทัศนะของผู้วิจัย ผู้ที่อุปสมบทเป็นภิกษุณีไม่ว่าจากคณะสงฆ์ฝ่ายมหายานหรือฝ่ายเถรวาทในลังกาก็ถือว่าเป็นภิกษุณี เป็นนักบวชผู้ทรงศีลที่ควรแก่การสักการบูชาเช่นเดียวกับภิกษุในนิกายทั้งสองจึงมีความเห็นว่า ชาวพุทธไม่ควรมารวิवादบาดหมางกันจนเสียความสามัคคีในเรื่องนี้ แม้จะยังแก้ปัญหาไม่ได้ ก็ควรตั้งใจปฏิบัติธรรมและเผยแผ่พุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ทั้งตนเองและชาวโลกสืบไป เพราะการปฏิบัติธรรมและเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคนและชาวพุทธทุกคนสามารถทำได้มากขึ้นแล้วแต่เงื่อนไขจะกำหนด หากวิवादจนเกิดความแตกแยกต่อไปในภายหน้าแม้แต่ตัวพุทธศาสนาเองก็จะไม่เหลือให้ชาวโลกได้นับถืออีกต่อไป ไม่จำต้องกล่าวถึงโอกาสได้บวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณี

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ปัญหาเรื่องการอุปสมบทเป็นภิกษุณีในพุทธศาสนาเถรวาท ประเด็นสำคัญของปัญหานี้คือ มีการเรียกร้องให้คณะสงฆ์ไทยยินยอมให้มีการอุปสมบทภิกษุณีในประเทศไทยด้วย โดยเป็นการบวชที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธรศาสนาเถรวาท โดยดำเนินการ ดังนี้

1) มหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรจะแก้กฎระเบียบ และคำสั่งเกี่ยวกับการห้ามบวชภิกษุณี โดยกำหนดหลักเกณฑ์การบวชภิกษุณี โดยใช้ ๘ ประการตามที่พระพุทธเจ้าเคยบวชให้พระนางมหาปชาบดีโคตมี ซึ่งการดำเนินการ ดังนี้ จะเป็นการที่ทำให้เห็นว่ามหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้ความสำคัญกับการเผยแผ่พุทธศาสนา และต้องการให้พุทธศาสนาดำรงอยู่อย่างสมเกียรติและสอดคล้องกับความเป็นไปของโลกในด้านสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาอันจะไม่ขัดต่อหลักธรรมของพระพุทธเจ้า

การแก้ไขกฎระเบียบ และคำสั่ง ของมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ นั้น ไม่ใช่การแก้พระวินัย เพราะตามหลักการของพุทธศาสนาเถรวาท คณะสงฆ์ ไม่มีสิทธิ ในการปรับแก้พระวินัย แต่ต้องทำตามพระวินัยเท่านั้น เหมือนตำรวจต้องทำหน้าที่ตามกฎหมายโดยไม่มีสิทธิจะแก้กฎหมาย

2) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติออกบัตรประจำตัวให้ภิกษุณี ระบุสถานภาพนักบวชในฐานะ “ภิกษุณี” และให้ใช้คำว่า “ภิกษุณี” แสดงสถานภาพบุคคลในเอกสารประจำตัวอื่นๆ ของทางราชการ เช่น หนังสือเดินทาง เพื่อให้ได้สิทธิและสวัสดิการจากรัฐบาลเช่นเดียวกับภิกษุสงฆ์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาเชิงสำรวจควบคู่ไปกับการศึกษาเชิงคุณภาพ ในเรื่อง การตระหนักรู้เกี่ยวกับ พุทธบริษัทที่ 2: ภิกษุณี ในประเทศไทย เพื่อให้ทราบถึง การรับรู้สถานะภิกษุณีของสังคมไทย

8. เอกสารอ้างอิง

- ธัมมคัมภีระ. (2559). *พุทธบริษัท 4*. สืบค้น 25 มกราคม 2559 จาก <http://dhammagambhira.blogspot.com/>.
- พระศรีวิสุทธิโมลี ประยูทธ ป.9. (2513). *พุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สมชาย สุรชาติ. (2557). *รายงานการประชุมสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ.
- หรรษา ธรรมมหาโส. (2557). *สถานการณ์พุทธบริษัทในสังคมไทย: ศรีท้าววิปริต หรือวิฤทธิศรีท้าว*. สืบค้น 25 ธันวาคม 2557 จาก <http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent>.
- Cai, M. (1998). *Feminist debate in Taiwan's Buddhism*. Taipei: SAGE Publications.
- Chao, H. (2003). *Feminist debate in Taiwan's Buddhism*. Taipei: SAGE Publications.
- Hannah, M. (2010). *Feminists and Cultural Transmission in Buddhist World: Buddhist Nun in Tibet*. London: SAGE Publications.
- Kabilsingh, C. (1991). *Thai Women in Buddhism*. Berkeley: Parallax Press.